

Innhold

Hvordan forstå arbeid i lys av vår samtid?.....	3
Arbeid.....	4
Det moderne	5
Sosiologiens klassikere og deres tanker rundt framveksten av industrisamfunnet	6
Ulike samtidsdiagnoser og modernitetsteorier	9
Anthony Giddens.....	10
Ulrich Beck	13
Zygmunt Bauman.....	15
Til drøfting: Hvordan forstå arbeid i lys av samtidsagnosene?.....	18
Arbeid i lys av Giddens samtidsdiagnose	19
Arbeid i lys av Beck sin samtidsdiagnose	22
Arbeid i lys av Baumans samtidsdiagnose	24
Et bilde av arbeid i lys av vår samtid	26
Pensumlitteratur	28
Selvvalgt pensumlitteratur	29

Hvordan forstå arbeid i lys av vår samtid?

I Norge lever vi i en velferdsstat hvor den politiske ideologi lover lykke til den som tilpasser seg den etablerte samfunnsstrukturen. Velferdsstaten legger til rette for at enhver kan ha det behagelig og føle velvære med lykke, helse og lyst, men vi ønsker likevel mer enn som så. Vi ønsker suksess og å vinne kampen om makt, prestisje, status og ikke minst, materialistiske goder (Monsen, 1998, s.36-37). I denne oppgaven ønsker jeg å belyse hvordan mønstrene og strukturene i samfunnet danner grunnlag for hvordan vi forholder oss til arbeid. Hva ligger til grunn for våre holdninger til arbeid? Hvilken pris er vi villige til å betale for å oppnå suksess i det moderne arbeidslivet, og hvilke konsekvenser får våre holdninger til arbeid? Disse spørsmålene har elementer av hva jeg ønsker å belyse i denne oppgaven, elementer jeg vil reflektere over for å forstå *arbeid i lys av vår samtid*.

Problemstillingen jeg ønsker å besvare i oppgaven er: Hvordan forstå arbeid i lys av vår samtid? Dette skal jeg gjøre for det første ved å se på ulike moderne sosiologiske tilnærminger, og ulike samtidsdiagnoser. Jeg skal gjøre dette for å belyse den kontinuerlige samfunnsutviklingen, det moderne, og vår samtid. For det andre skal jeg med disse samtidsdiagnosene reflektere over dagens samfunn og deretter drøfte hvordan man kan *forstå arbeid i lys av vår samtid*. Jeg vil også ta for meg hva slags konsekvenser tendenser i vår samtid har for arbeid. Innledningsvis i denne oppgaven vil jeg også gjøre rede for begrepet arbeid og begrepet om det moderne. Deretter skal jeg i korthet presentere sosiologiens klassikere og deres analyser av samfunnsutviklingen i industrisamfunnet. Hensikten med dette er å kartlegge det sosiologiske grunnlaget de moderne sosiologiske teoriene bygger på. For å forstå det moderne, må man først forstå det tradisjonelle. Her skal jeg bruke Karl Marx, Emile Durkheim og Max Weber. Videre vil jeg bevege meg inn på moderne sosiologiske teorier. Jeg skal benytte Anthony Giddens, Zygmunt Bauman og Ulrich Beck for å reflektere over moderne samtidsdiagnoser. Jeg har hentet ideen om å sammenligne deres samtidsdiagnoser fra Gunnar Aakvaag sin bok «Moderne sosiologisk teori». Disse samtidsdiagnosene skal jeg drøfte og analysere for så å gjøre meg noen tanker om hva slags konsekvenser samfunnsutviklingen og moderniteten har på arbeid.

En annen kilde til inspirasjon for denne oppgavens tema har vært Richard Sennetts essay «The corrosion of character» oversatt til «Det fleksible menneske». Tanken om at samfunnsstrukturen har konsekvenser for arbeidslivet og forholdet mellom identitet og arbeid, vekket stor interesse hos meg. Forholdet mellom arbeid og identitet vil derfor bli trukket mye frem i drøftingen. Sennett viser også til forfatterne Anthony Giddens, Zygmunt Bauman og Ulrich Beck, som er forfattere hvor jeg henter mitt teoretiske utgangspunkt i forhold til synet på det moderne. I «Det fleksible menneske» hevder Sennett at å arbeide i det han kaller «den nye kapitalismen», vil undergrave arbeiderens personlige karakter i kampen for å oppnå suksess. Ifølge Sennett preges det moderne arbeidslivet av å være uten langsiktige mål (Sennett, 2008, s.20). Dette medfører at mennesket ikke får noen livshistorie, og at identitetsfortellingen dermed blir svekket (Sennett, 2008, s.33). Den fleksible adferden som Sennett analyserer, gir suksess, men samtidig svekker og undergraver den arbeiderens personlige karakter (Sennett, 2008, s.39). Arbeiderens etiske karakter vil bestå av ren viljestyrke til å oppnå suksess, hevder Sennett.

Arbeid

Det er trygt å si at arbeid er et komplekst fenomen med en filosofisk idehistorie som gjenspeiler dette. I et moderne perspektiv kan arbeid defineres som «noe man gjør med hendene og kroppen. Dernest betyr det å ta del i produksjonsprosessen, være nyttig for nasjonalbudsjettet og betale skatt» (Monsen, 1998, s.39). Men siden arbeid nettopp er et slikt komplekst fenomen med ulike aspekter, er en slik definisjon ikke tilstrekkelig svar på hva arbeid er, og hva det betyr for oss som mennesker. Lars Svendsen påpeker i «Arbeidets filosofi», at man ikke kan gi et enkelt svar på hva arbeid er. Svaret på hva arbeid er, avhenger av hvem, hva, hvorfor og hvordan man gjør det man gjør her i livet. Videre gir Svendsen noen beskrivelser av hva arbeid er og hva arbeid har betydd for ulike mennesker gjennom tidene. Han forklarer blant annet at det latinske ordet for arbeid henviser til strev, og det tyske ordet betyr motgang og strev. Ordet arbeid kan altså forklares positivt med vekt på å være til nytte og negativt ved å vektlegge det ufrivillige ved arbeid. Det er heller ikke slik at all form for arbeid dreier seg om å produsere noe. Konklusjonen blir at en definisjon på begrepet arbeid har liten nytteverdi. Det er derfor verd å understreke at jeg i denne oppgaven henviser til lønnet arbeid, altså arbeid hvor man får betaling. (Svendsen, 2011).

Selv om det kan være problematisk å finne en god definisjon på hva arbeid er, viser arbeidets idehistorie at vi stadig ser flere og mer givende sider ved arbeid. I det moderne samfunnet er ikke arbeid bare en måte å overleve på. Arbeid er med på å gi mening. Jeg skal se nærmere på noen kjente sosiologiske samtidsdiagnoser for å drøfte ulike perspektiver på det moderne arbeidslivet.

Det moderne

I min problemstilling stiller jeg spørsmål til vår samtid. Når jeg gjør dette stiller jeg spørsmål til det moderne, eller vår modernitet. Begrepet moderne har sine røtter i ordene «ny» eller «nytt», gjennom ordets latinske røtter - «modernus» (Aakvaag, 2010, s272-fotnote). Å begrepsfeste det moderne er en viktig sosiologisk oppgave. Fremveksten og utviklingstrekk ved det moderne samfunn står sentralt her. Det har å gjøre med at sosiologien ønsker å finne frem til grunnelementene som det moderne samfunn bygger på, og å spore samfunnsmønsteret med den hensikt å forstå samfunnet man lever i.

Som vitenskap har sosiologien på mange måter etablert seg gjennom å stille samtidsdiagnoser. Samtidsdiagnoser analyserer årsaker til at komplekse regler, lover, skikker, forventninger og normer utvikler seg, svikter eller består. Sosiologiens tema er på mange måter det moderne. Dette temaet handler for det første om å se ulike perspektiver på hvordan relasjoner, systemer og egenskaper frembringer og utvikler det moderne, men det handler også om å få innsikt i hva som skjer i samfunnet. Sosiologer har ulike perspektiver på hva som frembringer det moderne og stiller ulike samtiddiagnoser, noe som har en bevisstgjørende funksjon (Aakvaag, 2010, S. 260).

Med inspirasjon for oppgavens tematikk fra «Det fleksible mennesket» og «Moderne sosiologisk teori», er det klart at både det moderne og arbeid er aktuelle temaer innenfor sosiologien.

Sosiologiens klassikere og deres tanker rundt framveksten av industrisamfunnet

Før jeg går inn på moderne sosiologiske teorier, skal jeg i korthet presentere tre av sosiologiens klassikere. Dette gjør jeg fordi disse sosiologiens klassikere legger en basis for nyere, moderne sosiologisk teori. Max Weber, Karl Marx og Emile Durkheim er tre av sosiologiens klassikere som analyserte framveksten av det moderne industrisamfunnet. De er tre av de største sosiologiske tenkerne av en ny fremvoksende kapitalisme. Deres arbeid var med på å legge det faglige grunnlaget for sosiologien, og jeg ønsker derfor å trekke disse frem før jeg tar for meg nyere sosiologiske teorier.

Max Weber så på sosiologien som «en kausalforklaring av handlingens forløp og virkninger» (Moe, 2009, s.25). I boken «Den protestantiske etikk og kapitalismens ånd» hevder Weber at det finnes en kausal sammenheng mellom utviklingen av den protestantiske etikken og kapitalismens ånd. Med dette studiet hevder Weber at industrisamfunnets utvikling og kapitalismen er et resultat av prosesser preget av økende rasjonalitet. Weber så en sammenheng i hvordan kalvinismen understreket arbeidets viktighet. Arbeid blir oppfattet som et kall, i den kalvinistiske læren. Resultatet blir at individene handler formålsrasjonelt gjennom hardt arbeid og sparsommelighet med sine goder. Den indre drivkraften som ligger bak denne rasjonaliteten, er ifølge Weber, kapitalismen. Kapitalismen kjennetegnes av at man i økende grad handler og tenker på en formålsrasjonell og kalkulerende måte. Weber hevdet at de formålsrasjonelle og kalkulerte handlinger som lå til grunn for kapitalismen, ville føre aktører inn i det Weber kaller for «rasjonalitetens jernbur» (Moe, 2009, s 25-26). Aktøren er fritt og fornuftig. Allikevel vil aktørens handlinger være preget av de strukturer som preger aktørenes samfunn. Dette er hvordan Weber svarer på det store spørsmålet om mikro/makro, aktør/struktur. Han hevder at man må ta stilling til mikro-/aktør nivå for å forstå seg på makro-/strukturnivået. Av de tre sosiologene Marx, Durkheim og Weber er det mange som vil være enige i at Weber var mest negativ i forhold til samfunnsutviklingen. Weber så på den moderne verden som paradoksal. De materielle fremskritt som oppnås ved en utvidelse av byråkratiet, vil ødelegge individuell karakter og deres autonomi, mente han. (Giddens, 1994, s14-15).

«Samfunnet eksisterer som en selvstendig kraft som utvikler seg og virker uavhengig av individene» Dette sitatet understreker Emile Durkheims perspektiv. (Moe, 2009, s.48). Franske Emile Durkheim brukte en annen vinkling i sin analyse av samfunnsutviklingen enn Marx og Weber. Allikevel er det en likhet mellom Marx og Durkheim ved at Durkheim også hadde preg av en strukturell tilnærming. En av Durkheims hovedpåstander er nemlig at vår tenkning, og hvordan vi forstår den materielle verden har en samfunnsmessig opprinnelse (Østerberg, 1990, s195). Men Durkheims tilnærming har også preg av funksjonalisme. Dette kommer til syne når Durkheim understreket betydningen av solidaritetsmekanismer i sine analyser av blant annet av kriminalitet og selvmord. Hans sosiologiske tilnærming beskrives ofte som metodologisk kollektivism. Det vil si at det er helheten som styrer oss, på en funksjonell måte. Det oppstår kollektive strukturer som påvirker individene. I disse kollektive strukturene er det solidaritetsmekanismer som integrerer og regulerer individene inn i strukturen. At det forekommer avvik hvor regler og normer blir brutt viser at avvik er universelt, en del av det kollektive. Durkheim beskriver at avvik tjener en form for sosial hensikt eller funksjon. Han argumenterer for at avvik er normalt, og at man kan generalisere avvik mellom ulike samfunn. Videre hevder han at når det blir stilt spørsmål til samfunnets moralske grenser og kjerneverdier, og avvik blir omfattende, kan det utfordre regler og føre til sosial endring (Willy, 2008, 55-57). Alt i alt hadde Durkheim et positivt syn på en videre utvikling av det moderne industrisamfunnet. Han mente at det på sikt ville skape «et harmonisk og tilfredsstillende samfunn hvor integrasjonen besto av en kombinasjon av arbeidsdeling og moralsk individualisme» (Giddens, 1994, s.14).

«Den herskende klassens tanker er i en hver epoke de herskedes tankene» (Birkeland, 2006, s. 62), er et kjent sitat Marx og Engels presenterer i «Den tyske ideologi». Sitatet belyser den strukturelle tilnærmingen vi finner hos Marx. Det Marx gjør med dette sitatet, er å understreke tvangen som ligger bak arbeiderens plassering i samfunnet, og hvordan til og med arbeiderens tanker blir styrt av de herskende. Samfunnsstrukturen frarøver arbeideren hans evner å tenke fritt. Hvem han er, og tankene han har, er et resultat av den herskende materielle makt. Dette forklarer Marx og Engels med at klassen som har en materiell makt også har en åndelig makt (Birkeland, 2006, s. 54-65). Med denne strukturelle tilnærmingen kommer Marx med en oppfordring om at arbeiderene må forene seg mot kapitalismen som vil fremmedgjøre dem. Marx sosiologiske bidrag gir innsikt i hvordan økonomien spiller en rolle i modernitetens fremvekst. Marx plasserer samfunnets materielle basis i produksjonsforholdene og produksjonsmåten. Menneskers skjebne blir bestemt ut fra deres kontekst. I den strukturelle

tilnærmingen til Marx ligger det en tvang bak den enkelte, ut fra hvilken klasse man er født inn i, og han hevder at arbeideren i en kapitalistisk produksjonsmåte vil bli utsatt for utbytting og fremmedgjøring. Marx uttrykker dette gjennom den kjente merverdteorien som går ut på at kapitalistene utbytter arbeiderene for mer verdi. Med en utbytting for å få merverdi vil hensikten med arbeidet ikke være arbeidet i seg selv, men å tjene kapital. Arbeideren blir fremmedgjort fra sitt arbeid, og dermed fremmedgjort fra seg selv (Willy, 2008, 191-192). Slik analyserte Marx den voksende kapitalismen og samfunnsutviklingen som foregikk i industrisamfunnet. Ifølge Giddens hadde Marx et sammensatt syn på denne samfunnsutviklingen: «Marx betraktet klassekampen som kilden til en fundamental splittelse av den kapitalistiske orden, men forutså at fremveksten av et mer humant system» (Giddens, 1994, s.14).

Hensikten med presentasjonen av Marx, Weber og Durkheim var å kartlegge det tradisjonelle for så å kunne forstå vår samtid, det moderne. Jeg vil nå kort oppsummere industrisamfunnet som utviklet seg i den vestlige verden fra 1800- til 1900- tallet. Sosiologien oppstod nærmest på grunn av utviklingen som fant sted, og var et forsøk på å analysere den. Tre av sosiologiens fedre er: Max Weber, Emile Durkheim og Karl Marx. De var alle opptatt av å analysere denne endringen av samfunnsstrukturen. Dette gjorde de med ulike perspektiver på hvordan individene påvirker samfunnsstrukturen, og hvordan samfunnsstrukturen påvirker individene. Et tema som vekket stor interesse hos alle tre, var arbeid og hvordan arbeidsdelingen endret seg. Weber var opptatt av hvordan religion fungerte på en måte som førte individene til å handle slik at rasjonalitetsprinsipp dominerte samfunnet. Durkheim var opptatt av hvordan solidariteten kunne utvikles i industrisamfunnet i en funksjonell retning. Han hevdet at ulike yrkesgrupper og arbeidsdelingens endringer i samfunnet skapte bånd eller gjensidig avhengighet mellom mennesker. Til slutt omtaler Marx økonomien som drivkraften bak samfunnsendringene (Willy, 2008, s.53- 56.). Industrisamfunnet og utviklingen av velferd regnes altså som den første tilnærmingen til de sosiologiske analysene av det moderne. Mye tyder på at vi befinner oss i en ny type modernitet, og dette er det neste jeg skal gå inn på.

Ulike samtidsdiagnoser og modernitetsteorier

Ulike samtidsdiagnoser på vår modernitet kan plasseres inn i tre ulike perspektiver. Dette forteller Aakvaag om i sin bok om moderne sosiologisk teori. Han viser til at enkelte vil hevde at vi fremdeles lever i den modernitet som sosiologiens klassikere skildret. Andre sosiologer hevder at vi lever i en ny type modernitet. Det handler om at samfunnet har gjennomgått så store endringer og utviklet seg i en slik grad at beskrivelsene og teoriene de sosiologiske klassikerne brukte om det moderne ikke lenger fungerer for oss. Til sist er det de sosiologene som hevder at samfunnet har gjennomgått så store endringer at vi har beveget oss inn i en ny epoke, det postmoderne. Det er likevel ikke alle sosiologer er enige i at samfunnsendringer har blitt så store at vi har beveget oss inn i en ny epoke (Aakvaag, 2010, s.261).

Med utgangspunkt i det andre perspektivet, skal jeg skal bruke Ulrich Beck, Anthony Giddens og Zygmunt Bauman for å reflektere over vår samtid. Deres ulike samtidsdiagnoser har det til felles at de mener at vi har beveget oss videre fra industrisamfunnet, men ikke inn i en postmodernitet. De hevder at en ny type modernitet trådte i kraft rundt 1970-tallet. (Aakvaag, 2010,s.330). Det er i tråd med disse samtidsdiagnosene jeg skal reflektere over hvordan man kan forstå arbeid i lys av vår samtid. Jeg benytter mye av Aakvaag sine perspektiver og vinklinger i drøftingen av Giddens, Beck og Bauman. Derfor vil mye av den videre teoretiske delen bygge nært opp mot Aakvaags «Moderne sosiologisk teori» og Aakvaags presentasjon av moderne samtidsdiagnoser.

Så hva har disse samfunnsteoretikerne å si om vår samtid? Jeg skal ta for meg de ulike modernitetsteoriene for å se på hva slags samtidsdiagnose de gir, og hvilke årsaker disse samfunnsteoretikerne hevder ligger til grunn for deres samfunnsdiagnose. I det følgende skal jeg altså hovedsakelig presentere de relevante elementene av Giddens, Beck og Baumans modernitetsteorier i forhold til oppgavens problemstilling. Jeg vil vente med å drøfte arbeid i lys av modernitetsteoriene og samtidsdiagnosene til teorien er presentert, og jeg kan da bevege mot en drøfting.

Anthony Giddens

Å forstå menneskelig handling og sosiale institusjoner, er ifølge Anthony Giddens sosiologiens primære oppgave. Giddens er en av verdens mest prominente sosiologer innenfor nyere sosiologisk teori. Han har skrevet flere verker der han tar for seg Marx, Weber og Durkheim og understreker behovet for å fornye disse sosiologiske klassikerne. Giddens har behov for å foreta det Moe i sin bok «Sosiologi i hundre år» kaller en loftsrydding. Det er i denne loftsryddingen vi møter på den såkalte strukturasjonsteorien, som Giddens er kjent for. Med strukturasjonsteorien vil Giddens bryte ned det klassiske sosiologiske grunnlaget. Samtidig som Giddens fremmer klassikerens tanker rundt elementene de analyserer, mener han at deres perspektiver på aktør/struktur er for snevre. Strukturasjonsteorien går ut på at handlinger er strukturerte, men at mennesket skaper strukturen. Man må binde sammen mikro og makronivå, for å se helheten. Kombinasjonen må til for å se hele bildet av hvordan samfunnet og individet påvirker hverandre. Det Giddens altså gjør med strukturasjonsteorien, er å bryte ned den store dualismen aktør/struktur med et perspektiv som ser begge sidene av saken. Jeg skal legge vekt på Giddens sin modernitetsteori i denne oppgaven, men samtidig kan strukturasjonsteorien fungere som et grunnlag når man ser på modernitetsteorien, for å få innblikk i Giddens sitt perspektiv. I strukturasjonsteorien kommer Giddens menneskesyn fram. Det går ut på at mennesker er kyndige og har handlingskapasitet som gjør dem kompetente. Dette kommer også til syne i hans modernitetsteori; at vi er kyndige og at vi kan se samfunnsstrukturene. (Moe, 2009, s.199 & Aakvaag, 2010, 131).

For å belyse Giddens modernitetsteori bruker jeg hovedsakelig to bøker. Kaspersens, «Introduksjon til en samfunnsteoretiker» og den danske utgaven av boken «The consequences of modernity/Moderniteten konsekvenser». Hva er moderniteten, og hva er modernitetens konsekvenser er følgelig sentrale tema i begge bøkene. I «Modernitetens konsekvenser» påpeker Giddens at moderniteten har blitt brukt som en referanse til tendenser under utviklingen av industrisamfunnet. I denne referansen blir moderniteten tids- og stedfestet. Det er fordi det handler om egenskaper ved industrisamfunnet som ble analysert av sosiologiens fedre. Giddens velger derimot en annen vinkling til moderniteten. Han er opptatt av de dyptgående endringer som moderniteten har skapt. Det dreier seg ikke bare om en videreutvikling. Giddens bruker begrepet «diskontinuitet» om det han oppfatter som et dyptgående brudd med tradisjonene. «I modernitetens konsekvenser» gjør Giddens et poeng av at vi står ved inngangen til noe nytt, en dynamisk variant av moderniteten. Giddens påpeker også at noen samfunnsvitere hevder at vi står ved inngangen til en ny epoke, den

postmoderne epoke, men dette er Giddens uenig i. Giddens argumenterer derimot for viktigheten av å stille en samtidsdiagnose. I de følgende avsnittene skal jeg gjennomgå noen av de sentrale punktene ved hans samtidsdiagnose. (Giddens, 1994, s 9 -11 & Kaspersen 1995).

Giddens argumenterer for at vi har tatt avskjed med industrisamfunnet, skriver Aakvaag. Dette skjedde gjennom det Giddens kaller en sosial revolusjon, noe som han mener har ført oss inn i det som kalles en senmodernitet. Giddens analyserer tre forhold som den sosiale revolusjonen bygger på, som igjen skaper modernitetens dynamikk. Disse tre skal jeg i de neste avsnittene gå gjennom punktvis: adskillelse av tid og rom, utleiringsmekanismer og refleksivitet (Giddens, 1994, s.51).

Den første kilden til modernitetens dynamikk er ifølge Giddens en adskillelse av tid og rom. I dette ligger det at tid og rom kan kombineres på andre måter enn før og på flere ulike måter. For eksempel når det kommer til arbeid eller andre sosiale handlinger, går tid og rom ikke hånd i hånd slik de en gang gjorde. Vi har brutt med tradisjonene, og avhengigheten mellom tid og rom distanserer seg i modernitetens fremvekst (Giddens, 1994, s. 22).

Den andre kilden til modernitetens dynamikk som Giddens peker på, kaller han for utleiringsmekanismer. Det Giddens vil poengtere med utleiringsmekanismer, er at sosiale relasjoner løftes ut av deres interaksjonskontekst. Utleiring viser til å bli løftet ut, i abstrakte systemer. Man løftes altså ut fra lokal interaksjonskontekst og kastes ut i et uidentifisert spenn av tid og rom, hvor sosiale relasjoner blir reorganisert. Adskillelsen av tid og rom og utleiringsmekanismer henger på denne måten sammen. Et eksempel Giddens nevner om utleiringsmekanismer er eksperter-systemer (Giddens, 1994, s. 26-31 & s.51).

Den tredje kilden til modernitetens dynamikk som Giddens peker på, er refleksivitet. Det er denne kilden jeg har lagt mest vekt på i denne oppgaven. Giddens bygger mye av sin modernitetsteori rundt hvordan refleksivitet frembringer den dynamiske modernitet. (Giddens, 1994, s.22 – 51 & (Aakvaag, 2010, s.271). «Aktive beslutninger basert på bevisst informasjonsbehandling» (Aakvaag, 2010, s.271), slik beskrives begrepet refleksivitet. Denne refleksiviteten kan analyseres som en viktig bakgrunn for samfunnsutviklingen som foregår, ved at mye av våre handlinger/beslutninger er basert på bevisst informasjonsbehandling. Denne refleksiviteten er et element som frembringer det senmoderne, ved at den er i alle former for sosial aktivitet i vårt daglige samfunnsliv. Det moderne mennesket preges av en aktiv, refleksiv handlingsregulering som innebærer at mennesket rutinemessig orienterer seg

rundt handlingsårsaker. Videre medfører den sosiale revolusjonen, med kilde i refleksiviteten, til en diskontinuitet, mener Giddens. Refleksiviteten skaper denne diskontinuitet ved at den river oss bort fra tradisjoner. Men det er viktig å fremheve at Giddens likevel stiller seg positiv til samfunnsutviklingen som foregår. Den diskontinuerlige samfunnsutviklingen er evolusjonær. Selv om den river oss vekk fra tradisjonen, utvikler samfunnet seg i en positiv retning, fra simple til mere komplekse samfunn (Giddens, 1994, s.11).

«I selve forestillingen om moderniteten ligger en kontrast til tradisjon» (Giddens, 1994, s 38). Giddens hevder med sin modernitetsteori at moderniteten frembringer ulike refleksive livsformer som distanserer oss fra det tradisjonelle. Industrisamfunnet skildres ved å være preget av tradisjoner, men samfunnsutviklingen som foregår, forkaster tradisjoner gjennom en refleksivitet. Det dreier seg altså om et samfunn hvor et mangfold av valg og refleksivitet preger våre beslutninger og hvilke tradisjoner vi ønsker å videreføre. Vi tvinges til å møte hverandre på nye sosiale arenaer i et mangfoldig samfunn. Dermed reflekterer vi i større grad enn tidligere over endringer i omgivelsene rundt oss. Tillitt til systemer er ikke en selvfølge hos det moderniserte, refleksive selvet. Mennesket som tidligere var preget av tradisjon, styres nå av refleksivitet som et resultat av det å leve i et samfunn med kontinuerlige dynamiske endringer.

Vi lever i et samfunn bestående av abstrakte systemer, rene forhold, refleksivitet, diskontinuitet, med andre ord et samfunn bestående av dynamiske forhold hvor tradisjonens gyldighet får en gjennomgang. Vi skyver vekk det tradisjonelle, men preges av dynamiske forhold. Modernitetens konsekvenser kan ifølge Giddens være både positive og negative. På den ene siden vil modernitetens dynamiske karakter kunne føre til berikende liv for det moderne mennesket. På den annen side kan den radikale moderniteten føre til konsekvenser som miljøkatastrofer og totalitær undertrykkelse. Den radikale modernismen forandrer menneskelige relasjoner og samfunnets mest vesentligste institusjoner. Giddens skriver i «Modernitetens konsekvenser», at moderniteten har en skyggeside. Skyggesidene Giddens peker på, går i retning av at moderniseringen fører til blant annet miljøkatastrofer og terror. Giddens er likevel positiv til innovative, og kunnskapsfrembringende tendenser ved det globaliserte verdssamfunnet. Tidligere skrev jeg at Giddens ser viktigheten av å stille en samfunnsdiagnose, og her kommer årsaken til syne. Det er nødvendig å kartlegge sentrale tendenser ved samfunnet. Dette så også sosiologiens klassikere i deres analyse av samfunnsutviklingen. Selv om Weber var den mest negative, så både Marx og Durkheim

problematiske elementer ved den moderne utviklingen. Likevel skriver Giddens at Marx og Durkheim så positive muligheter ved det moderne som ville oppveie de negative (Giddens, 1994, s14).

Ulrich Beck

For å få innsikt i den nye klassikeren Ulrich Beck, har jeg benyttet meg av to bind av Torben Nielsen sin, Globalisering og individualisering. Her kommer det frem at Beck skildrer flere sider ved det moderne. Beck bruker nemlig begrepene den første moderniteten og den andre moderniteten. Når Beck prater om den første moderniteten, prater han om industrisamfunnet, og moderniteten som Marx, Weber og Durkheim analyserte. Men vi befinner oss ikke lengre i den første moderniteten, Beck hevder at vi har beveget oss videre. Vi er midt oppe i en etableringsfase mellom det Beck kaller den første moderniteten, og det han kaller den andre moderniteten. Beck forklarer at vi er midt oppe i en prosess hvor moderniteten moderniserer seg selv. I denne prosessen vil alle sosiale relasjoner og samt institusjoner omdannes og moderniseres. Denne prosessen er ennå ikke ferdig. Vi har beveget oss videre fra den første moderniteten, men vi befinner oss fremdeles i en slags etableringsfase (Aakvaag, 2010, 264). Det som er i ferd med å etableres, den nye type moderniteten, kaller Beck for den andre moderniteten. Den andre moderniteten er et resultat av at moderniteten har et ustoppelig behov for å fornye, å omdanne, å modernisere seg selv. Beck kaller den samfunnsutviklingen som foregår, for en remodernisering, hvor de fremste tendenser er globalisering og individualisering (Nielsen, 2004).

Beck beskriver den andre moderniteten som et risikosamfunn og at samfunnet har gått fra å være et industrisamfunn til å ligne mer på et industrielt risikosamfunn. Beck bruker begrepet risikosamfunnet for å beskrive hva slags problemer moderniseringsprosessen medfører. Beck beskriver hvordan menneskets problemer og farer har endret seg etter moderniseringsprosessen. Risikosamfunnet er et begrep som også Sennett, Giddens og Bauman viser interesse for. Giddens bruker mye tillitsbegrepet, og i Kasperssens bok om Giddens understekes likheten mellom tillitt og risiko (Kaspersen, 1995, s136). Når Giddens prater om risiko og tillitt, handler det om kalkulererte handlinger og at vi kalkulerer vår risiko i den dynamiske moderniteten. Jeg kommer til å gå nærmere inn på dette i drøftingen, men følte det var verdt å nevne at denne teorien fanger interesse hos flere av teoretikerne. For det er likheter, men også ulikheter i deres bruk av begrepet. Med teorien om risikosamfunnet lager Beck et fremtidsbilde av en samfunnsstruktur som er i ferd med å etableres.

Risikomomentet er den største forskjellen Beck trekker frem i hans sammenligning av den første, og den andre moderniteten. Denne forskjellen bygger på at den andre moderniteten har andre tradisjonelle farer og risikoer enn den første hadde. I den første moderniteten hadde fare og risiko preg av å være naturskapte. Menneskene måtte tilpasse seg etter naturen, og etter naturlige behov. Forskjellen ligger i at fare og risiko i den andre moderniteten er preget av å være menneskeskapte. Innenfor risikosamfunnet er samfunnets goder knyttet til risiko, og mennesket utsetter seg for risiko i sin streben etter goder (Aakvaag, 2010, s.265).

Beck er opptatt av hvordan dagens risikosamfunn har et globalt preg og altså er et verdensrisikosamfunn. Dette innebærer blant annet miljøtrusler, finanskriser, terrorisme og fare for atomkatastrofe. Selv om risikosamfunnet i en slik beskrivelse høres negativt ut, har både Beck og Giddens også positive betoningene når de snakker om risikosamfunnet. Å ta del i risikosamfunnet kan være givende og fremme mange goder. Bauman er på den andre siden svært negativ, noe som jeg kommer inn på siden. Ifølge Beck er globalisering og individualisering de fremste tendenser ved risikosamfunnet. Dette er igjen begreper som også Sennett, Giddens og Bauman går inn på. Beck definerer begrepene globalisering og individualisering som de fremste tendenser i risikosamfunnet som er i ferd med å etableres. I Becks begrep om globalisering henvises det til prosesser og tendenser hvor nasjonalstater undergraves av overnasjonale aktører. Det er stadig flere og flere forhold hvor det foregår sosiale prosesser som organiseres av overnasjonale aktører. Det blir en tendens at territoriale grensesystemer reorganiseres på et internasjonalt plan. Beck skriver at globaliseringen som foregår, er en totalisering. Den gjør det nødvendig med en overnasjonal makt. Det som blir av mest relevans for min problemstilling, er hvordan globaliseringen har individualisering som følge (Nilsen, 2005, s. 162-163).

Individualiseringsteorien Beck lanserer, viser til hvordan de strukturelle samfunnsendringene som skjer i moderniseringen, vil få konsekvenser på den enkeltes identitet og livsløp. Individualiseringen, som er en typisk tendens i etableringsfasen vi befinner oss i, gjør at mennesker prøver å frigjøre seg fra kollektive mål i forsøket på å skape en biografi om seg selv. To eksempler på individualiseringen som foregår, er for det første arbeidslivet som beskrives med å være på hell med en sosial mobilitet og utdanningseksponering, noe som vil få store konsekvenser for arbeid. Det andre eksemplet er at den tradisjonelle kjernefamilien også har gjennomgått en forandring. Beck bruker begrepet den postfamiliale familien om familien som har beveget seg videre fra kjønnsbaserte roller og mot en mer kompleks familiesammensetning. Poenget er at individet søker etter å fremme sin individualitet og

uttrykker dette blant annet gjennom arbeid og familie eller samlivsformer. I tillegg har det også skjedd en liberalisering, noe som gir rom for denne individualiseringen. Disse eksemplene vil jeg komme tilbake til, og de være sentrale i drøftingen av arbeid i lys av vår samtid. (Nielsen, 2004A, s, 17; Aakvaag, 2010, s, 269-270).

Slik jeg oppfatter Beck, ser han først en samfunnsutvikling preget av globalisering som liberaliserer individet og gir rom for en individualisering. Individualiseringen får konsekvenser i forhold til hvordan mennesket forholder seg til arbeid og gjennom nye samfunnsmodeller. I etableringsfasen vi befinner oss i, har arbeid smeltet sammen med menneskets moral og selvbilde. Ifølge Beck er arbeid nå til dags den viktigste målestokk i vurderingen av menneskets virksomhet. Arbeid har i dag blitt en enestående verdi- og interaksjonskjerne. På et idemessig plan hevder Beck at globaliseringen og individualiseringen bringer frem elementer av ufrihet og negativitet som preger våre holdninger til arbeid. Samtidig som Beck understreker de ufrivillige elementene ved arbeid, påpeker han også at arbeid fungerer som en interaksjonskjede. Vi knytter også arbeid til frihet, å gjøre nytte og verdiskapning (Nielsen, 2004B, s 10-22).

Zygmunt Bauman

Baumann siterer Paul Valery og stiller spørsmålet: «Kan menneskesinnet mestre det menneskesinnet har skapt?» (Bauman, 2001, s.11). Spørsmålet stilles i en sammenheng der Zygmunt Bauman bruker «fluiditet» eller «det å være flytende» som en metafor for å beskrive «nåtidens natur» eller det han kaller en ny fase i modernitetens natur. Han forklarer hvordan flytende stoffer ikke er lette å stoppe, og at de i sin ferd kan bryte ned eller omforme omgivelsene. De er hverken i stand til å holde fast på rom eller binde tid. Det handler om en frykt Bauman har for samfunnsutviklingen, og denne frykten vil også ha konsekvenser for arbeid. Bauman undrer seg over konsekvensene den moderne fluiditet vil ha på menneskesinnet. Bauman hevder at vi har reelle behov for avbrytelser. Å ha behov for avbrytelser og ikke tåle noe som varer, kan ha skyggesider. Dette behovet for avbrytelser og bevegelighet er tendenser Bauman opplever som grunnlaget for hans teori om at vi lever i en flytende modernitet. I den flytende moderniteten, har vi forpliktet oss til å være uforpliktet – Hva vil så det si på lang sikt, kan en undre seg over (Bauman, 2001, s.11 -14).

Bauman beskriver det moderne som et ambivalent ordensprosjekt med en dynamisk karakter. Denne moderniteten er preget av en voldsom dynamikk, som hele tiden er i bevegelse. Det å befinne seg i en konstant bevegelse med kraftfulle endringer, samtidig som man er på letning etter noe harmonisk, er ambivalente forhold som tar plass i den flytende moderniteten. Den flytende moderniteten har en bevegelig struktur som kontinuerlig er i endring. Samtidig er den flytende modernitetens institusjoner og individer stadig på letning etter grunnfestet, rammer og holdepunkter. For å beskrive ordensbegrepet nærmere bruker Bauman renhet som metafor for å beskrive orden. Det å strebe etter orden er på mange måter synonymt med å kvitte seg meg skitten, å fremme renheten. Moderniseringen som foregår, er et ambivalent ordensprosjekt hvor man kastes mellom å lete etter harmoni og samtidig forsøke å skape orden, rydde og forbedre samfunnet rundt seg. Bauman trekker frem en berømt setning fra Karl Marx og Friedrich Engels i «Det kommunistiske manifest»: «det smelte å grunnfestet». (Nilsen, 2005, s 20 - 28).

Bauman trekker fram motsetningen mellom den flytende modernitet og den faste moderniteten i industrisamfunnet. I likhet med strukturelle tendenser i industrisamfunnet bevarer faste stoffer sin form. Bauman beskriver Industrisamfunnet som den tunge og den faste moderniteten. Industrisamfunnets statlige utvikling med preg av sentralisering og rasjonalitet har faste elementer med tradisjoner og strukturer. At Bauman også bruker begrep om den tunge modernitet, har elementer av det industrielle som preger tiden med tunge apparater og jernvarer. Bauman beskriver hvordan den faste moderniteten sakte, men sikkert blir erstattet av en flytende modernitet hvor faste og tunge strukturer går over til flytende og lette strukturer.

I Baumans behandling av temaet arbeid skildrer han mennesket i den flytende moderniteten som fremtidsrettet. Bauman argumenterer for at mennesker ser på livet som en uferdig oppgave. Vi har stadig flere og nye anstrengelser vi må ta oss av. Vi må anstrenge oss for å jobbe med denne oppgaven som er uferdig slik at vi ikke tar livet for gitt. Mennesket er fremtidsrettet, og i denne sammenheng reflekterer vi over våre handlinger. Livet er en krevende oppgave, som ikke må gå til spille. Det er en oppgave som ennå er uferdig og stadig krever mer tid og nye anstrengelser. I den flytende moderniteten er menneskenes mål å bevege seg fremover mot en fullkommen tilstand. Redskapet menneskene bruker er for å komme frem til denne tilstanden er arbeid. Denne fullkomne tilstanden er, ifølge Bauman, kanskje uoppnåelig. Denne fullkomne tilstanden innebærer at alle oppgavene er unnagjort

(Bauman, 2001, s 156). Selv om livet er en oppgave med arbeid som redskap, er det ifølge Bauman ikke gjennom arbeid vi skaper vår identitet.

«Å ha en identitet innebærer å være i stand til å svare på spørsmålet, hvem er jeg» (Aakvaag, 2010, s.280). En viktig forskjell mellom den faste- og den flytende moderniteten er ifølge Bauman at menneskene skaper sin identitet på en annen måte i den flytende modernitet enn hvordan man skapte identitet i den faste modernitet. Ifølge Bauman hadde mennesket identitetsgrunnlaget sitt i arbeid i den faste moderniteten. Her peker Bauman på Marx og Weber for å trekke frem at for dem skapte pengeforbindelser instrumentell rasjonalitet, og samfunnslivets basis. De mente at pengeforbindelsene bygger båndene som ligger under alle menneskelige gjensidige forpliktelser (Bauman, 2001, s. 14). Med denne basis skapte menneskene i den faste moderniteten sin identitet i forbindelse med produsentrollen og deres posisjon i produsentprosessen. Her var de fremste verdier ytelse og nytte. Men i en overgang til en flytende modernitet skjer identitetsdannelsen i konsumentrollen. Man gir uttrykk for hvem man er gjennom varer og tjenester som man konsumerer. Når identitet er konsumbasert, er identitet flytende – de er identiteter som er åpne og fleksible og i en stadig endring. Personer i den flytende modernitet, identifiserer seg på mange ulike måter ved ulike stadier i livet. Eksempler på konsumbasert identiteter kan være: «pønker», «nerd», «hipster», «sportslig», «sofistikert», «gjerrig/fornuftig/sparsommelig», «intellektuell». Disse er identiteter basert på konsum. Verdien som ligger til grunn for en konsumbasert identitet er nytelse, hvor identiteten som formes av produsentrollen, er ytelse.

Bauman stiller seg pessimistisk til mange av de flytende trekk ved moderniteten. Blant annet peker han på modernitetens refleksive forhold til omgivelsene. De refleksive forhold har manipulasjon og styring som kjennetegn. Selv om Giddens har flere positive elementer i sin betoning til den reflektivitet som preger moderniteten, ser Bauman stort sett bare negative sider (Nilsen, 2005, s21). Denne tenkemåten fører ifølge Bauman til at mål og midler skiller lag. Med denne tanken trekker Bauman frem Max Weber. Bauman tenker at moderniteten er selvdestruktiv i den forstand at modernitetens refleksivitet kan lede til en kulturell undergang, og trekker frem hvordan Weber så at rasjonalitet ville lede til rasjonalitetens jernbur. Modernitetens ordensbestrebelse kontrollerer kontinuerlig de risikoer moderniteten selv produserer, men nå er det snakk om en frigjøring fra det tradisjonelle som kan føre oss til en sosial katastrofe. Globaliseringen, som er et sentralt kjennetegn ved det moderne, skaper et spenn, og skaper større ulikheter Bauman ser en løsning fra sosial katastrofe ved å ta et moralsk ansvar som står sterkere enn den moderne bevegelighet (Nilsen, 2005, s161-169).

Til drøfting: Hvordan forstå arbeid i lys av samtidsagnosene?

Alle de presenterte samfunnsteoretikerne er enige i at samfunnet kontinuerlig er under endring, og at vi ikke lever i et industrisamfunn. Vi lever i en dynamisk modernitet. Å kartlegge hvor moderniteten henter sin dynamikk er teoriens grunnlag, og her har teoretikerne ulike beskrivelser. Giddens kartlegger dynamikken i refleksivitet, utleiring og adskillelse av tid og sted. Bauman bygger sin teori rundt at vi er i ferd med å bli flytende og miste grunnfestet. Beck plasserer dynamikkens kilde i globaliseringen og individualiseringen. Det er mange likheter mellom Anthony Giddens, Zygmunt Bauman og Ulrich Beck, men det er også store forskjeller. Deres tilnærminger har til felles at vi ikke lengre er i den første-, den tunge, eller den faste moderniteten, men at vi er i en slags utvikling, en etableringsfase, en radikal variant av modernismen. Mye tyder på at vi lever i et uoversiktlig samfunn, som kontinuerlig reorganiseres og stiller spørsmål ved bestående systemer. Hvordan vil disse dynamiske forhold få konsekvenser for arbeid? For å svare på dette spørsmålet skal jeg i drøftingsdelen sammenligne de presenterte samtidsdiagnosene/modernitetsteoriene med det kritiske perspektivet Sennett presenterer i det fleksible mennesket. Jeg vil gjøre et forsøk på å reflektere over om arbeid vil ha samme konsekvenser i lys av Giddens, Beck og Bauman. Er Sennetts syn på vår samtid og arbeid i tråd med Giddens, Beck og Bauman sine samtidsdiagnoser? Hvilke momenter går igjen i samtidsdiagnosene? Hva slags konsekvenser vil disse momentene ha på arbeid? På denne måten skal jeg bruke de fire teoretikerne for å *belyse hvordan arbeid kan forstås i vår samtid.*

Den nye kapitalismen

Før jeg setter i gang med en sammenligning/drøfting, skal jeg kort trekke frem litt mer om det empiriske studiet Sennett presenterer i «Det fleksible mennesket». Meningen med dette er å tydeliggjøre hva mulige konsekvenser for arbeid kan være før jeg går løs på å drøfte teoriene mot hverandre. Ved bruk av samfunnsteorier, historiske beretninger, fortellinger fra dagligliv, økonomisk- og statistisk data, argumenterer Sennett for at transformasjonen av samfunnet, den nye kapitalismen, har ført til en transformasjon av det moderne arbeidsliv. Forandringen Sennett analyserer har et uttrykk av teknologi, kunnskap og tjenesteyting. Dette gir et bevegelig behov, en fleksibilitet. Ifølge Sennett har den nye kapitalismen som følge at produksjons- og arbeidsprosesser individualiseres og liberaliseres. Denne individualiseringen og liberaliseringen har fleksibilitet som kjennetegn, og kunnskap er det relevante produksjonsmidlet. Hovedsakelig er Sennetts bekymring hvilke konsekvensen fleksibilitet har

på arbeid. Flexibiliteten kommer først til syne gjennom utviklingen samfunnet har gjennomgått ved at arbeidslivet ikke er standardisert og rutinert, slik det var i den gamle kapitalismen. I tillegg fører fleksibiliteten til endringer av nettverk, markeder og produksjoner, hvor det er en desentralisering samtidig som det er en maktsentralisering. I den nye kapitalismen forvitres forpliktelser, meninger, sammenhenger og integrerte karakterer. Dette betyr at fleksibiliteten gjør oss mer flytende. Ifølge Sennett vil det nye arbeidslivet føre til tragiske tap, hvor kollektivets referanser ikke lenger er tilstrekkelige eller gyldige. Den ekstreme individualiseringen forvitrer kollektive referanser. Den nye kapitalismen preges av at den ikke har noen langsiktige mål, men diffuse mål om en kontinuerlig forbedring. Sennett hevder at arbeidsformer basert på fleksibilitet vil skape en selvforvitring hvor integrering i fellesskap står på spill. (Sennett, 2008, 5-18). I «Det fleksible mennesket» henviser Sennett ofte til Webers teori om den protestantiske etikk og kapitalismens ånd. Både Sennett og Weber snakker om en endring av arbeid som fører til en forvitring av selvet. De analyserer ulike tider og ulike årsaker, men begge understreker farlige konsekvenser for arbeid. Begge viser til noe som skjer på makroplan og som har konsekvenser for mikroplanet.

Arbeid i lys av Giddens samtidsdiagnose

De elementene av Giddens modernitetsteori jeg skal reflektere over, er de tre kildene til den radikale variant av moderniteten og spesielt refleksivitet. For å oppsummere Giddens modernitetsteori, så argumenterer han for de positive sidene ved refleksivitet, utleiring og adskillelse av tid og rom. Det positive ligger i at det frembringer det moderne. Han betegner det moderne mennesket som «Clever people» eller fornuftige mennesker, noe som er positivt ladet. Dette innebærer at samfunnsutviklingen ifølge Giddens er evolusjonær. Jeg oppfatter elementer av gjenspeiling, reflektering i Giddens bruk av begrepet refleksivitet. Refleksiviteten handler om en gjenspeiling av omgivelsene og handlinger. I denne refleksiviteten springer moderniteten ut og står fram som en reaksjon i kontrast til tradisjonen. Refleksiviteten gjør at aktører og institusjoner forholder seg kontinuerlig til årsakene for handling. At vi tar stilling til omgivelsene, vil gi oss gode årsaker til våre handlinger. Refleksiviteten og måten vi aktivt forholder oss til en bevisst informasjonsbehandling, fører til det Giddens beskriver som en diskontinuitet av tradisjoner (Giddens, 1994, s.11). De neste avsnittene vil altså inneholde refleksjoner over Giddens og Sennetts tanker om refleksivitet, tillitt, utleiring, adskillelse av tid og rom. Nå skal jeg se på likhetstrekk mellom hvordan Sennett hevder at arbeid er i den nye kapitalismen, og hvordan Giddens beskriver vår samtid.

Refleksiviteten er det første jeg skal se på. I Sennetts analyse av det fleksible mennesket, hevder Sennett at kollektive referanser ikke lengre har samme gyldighet som det hadde i den gamle kapitalismen. Han forteller også at den diskontinuerlige reorganiseringen av institusjoner er en av de tre maktstrukturene som gjemmer seg bak fleksibilisering (Sennett, 2008, s58). Her trekker Sennett frem Giddens sin teori om refleksivitet. Begge argumenterer for at det tradisjonelle ikke består i det moderne, uten å bli forfektet av det refleksive selvet. I tillegg hevder begge at tradisjoner har en sviktende gyldighet, noe som kaster oss inn i en ny retning. Jeg skal bruke resten av avsnittet på å reflektere over ulikheter og likheter mellom Giddens modernitetsteori og Sennetts analyse av arbeid. På den ene siden ser Sennett mange faresignaler til hva slags konsekvenser arbeid vil få i den nye kapitalismen. Sennett ser det negative i at kollektivet ikke lenger har samme gyldighet. Ifølge Sennett vil den fleksible adferden, preget av korte relasjoner, ha kraftige konsekvenser for arbeiderens fellesskap. Han frykter at lojalitet står på spill, at vi blir likegyldige til omgivelsene når våre strukturer er fleksible. Med den fleksible adferden vil ikke arbeidsplassen skape langvarige stabile fellesskap, bare kortsiktige relasjoner i «team». På den andre siden argumenterer Giddens for at elementene som fører til samfunnsutviklingen er evolusjonære elementer. Han legger altså mye vekt på positive sider ved samfunnsutviklingen, noe som i stor grad er fraværende hos Sennett. Giddens argumentasjon innebærer ikke at arbeiderens personlige karakter forvitres. Tyngden i Giddens modernitetsteori ligger på en utvikling fra simple systemer til mere funksjonelle komplekse systemer, som følgelig også har noen skyggesider.

Mye tyder på at både Giddens og Sennett peker på mange av de samme elementene ved samfunnsutviklingen. Allikevel kan begge teoriene peke i ulik retning. Refleksiviteten kan enten kaste oss inn en innovativ og kunnskapsrik retning, eller den kan kaste oss vekk fra engasjement, fellesskap og tradisjon. Refleksiviteten som sies å være en av kildene som ligger til grunn for utviklingen av vår samtid, kan sees i ulike lys. Selv om Sennett og Giddens er opptatt av samme elementer, men med ulike resultater, er de kanskje ikke så motstridige? Man kan konkludere med at deres perspektiver sammen gir et bredere syn på arbeid og vår samtid. Kanskje dreier det seg om et arbeidsliv som har kortsiktige relasjoner, men samtidig er preget av kunnskap, innhold og innovasjon. På denne måten gir kombinasjonen av samfunnsteoretikerne meg et bredere syn på hvordan man kan forstå arbeid i lys av vår samtid.

Giddens og Sennett er begge opptatt av hvordan refleksivitet påvirker tillitt. Giddens påpeker hvordan tillitten til systemer, tradisjoner, institusjoner og stort sett alle våre omgivelser, påvirkes av refleksivitet. I Kaspersens bok om Giddens står det om hva slags forhold tillitt og risiko har i vår samtid. Handlinger og risiko er kalkulert, ikke noe som bygger på tillitt (Kaspersen, 1995, s136). Sennett argumenterer også for dette når han hevder at kapitalismen er uten langsiktige mål. Et samfunn uten langsiktige mål er ifølge Sennett et prinsipp som undergraver tillitt, forpliktelse og lojalitet (Sennett, 2008, s.30). Begge hevder at vi kalkulerer vår risiko og unnviker tillit. Dette kan tyde på at arbeideren ikke kan ta tillitt for gitt i vår samtid. Slik jeg ser det ligger ulikhetene mellom teoriene i konsekvensene og hva utfallene vil være. Enten vil den manglende tilliten sabotere for lojalitet og arbeidsidentitet slik Sennett hevder, eller så kan den svekkende tilliten også få positive konsekvenser slik Giddens ser det. Han argumenterer for at den svekkende tilliten kan berike kunnskap, som et resultat av å være kritisk i større grad.

Jeg skal også trekke frem de to andre kildene Giddens analyserer ved modernitetens dynamikk: utleiningen og adskillelsen av tid og rom. Slik jeg oppfatter Giddens bruk av disse kildene, er at vi i den radikale moderniteten ikke er så avhengige av kontekster. Vi er løsrevet. Dette handler i mine øyne om fleksibilitet, som er kjernen i Sennetts teori. Nok en gang er det likhet mellom Giddens og Sennett om hva slags tendenser som preger vår samtid. Sennett ser på hvordan det i det moderne foregår en omstrukturering av arbeidstiden og arbeidsformer. Denne omstrukturering gjør våre forhold til tid, rom og kontekst mer fleksible. Sennetts syn på våre fleksible arbeidsforhold er veldig negative. Sennett hevder at den fleksibiliteten som samfunnsutviklingen bringer med seg, vil undergrave personlig karakter. Dette gjør den ved at den blokkerer mulighetene for en karrierevei, for faste og stabile relasjoner, tillitt, forpliktelse og lojalitet. I tillegg understreker Sennett hvordan fleksible arbeidsforhold gir en mental følelse av at man alltid er på jobb, og alltid må ta hensyn til jobb. Nok en gang er Giddens mer positivt ladet i sin analyse av vår samtid, enn hva Sennett er i analysen av arbeid. Løse nettverksstrukturer, omstrukturering, utleiring, adskillelse av tid og rom kan kanskje ha ulike konsekvenser. På den ene siden kan de virke berikende, og i dette tilfellet, berike arbeidslivet. Man skal heller ikke se bort ifra at når Giddens uttaler at modernitetens kilder påvirker alle relasjoner og de mest vesentlige institusjoner kan det også være snakk om skyggesider. (Aakvaag, 2010, Giddens, 1994 & Sennett, 2008). Det virker opplagt at fleksibilitet et nøkkelord i dagens arbeidsliv. Man må stadig tilpasse seg nye arbeidsformer og en kontinuerlig reorganisering.

Arbeid i lys av Beck sin samtidsdiagnose

Det neste jeg skal drøfte er hvordan man kan forstå arbeid i lys av det Becks modernitetsteori om risikosamfunnet og den andre moderniteten. Kort oppsummert beskriver Beck individualisering og globalisering som de mest sentrale tendensene ved risikosamfunnet. Individualiseringen blir som en slags effekt av globaliseringen og møter mellom flere kulturer. Litt forenklet kan man si at resultatet ifølge Beck er at risikosamfunnet og individualiseringen gir nye samfunnsmønstre med nye samlivsformer, utdanningsekspansjon og nye former for nettverk som påvirker hvordan vi forholder oss til arbeid. Før jeg går videre med drøftingen, vil jeg understreke at risikosamfunnet og risiko er en tematikk alle fire samfunnsteoretikerne viser interesse for. Det er likheter mellom Sennett og Beck ved at begge argumenterer for at endringer av risiko og individualisering har konsekvenser for arbeid. Arbeid er altså en sentral tematikk med store likhetstrekk hos Sennett og Beck (Nielsen, 2004 & Sennett, 2008). I de neste avsnittene skal jeg ta for meg ulikheter og likheter mellom deres teorier.

Beck er opptatt av hvordan vi beveger oss mot et samfunn som er basert på andre type farer og risikoer enn de naturskapte farer og risikoer som fantes i industrisamfunnet. Dette er utgangspunktet for det han beskriver som risikosamfunnet. Beck argumenterer altså for at dette vil få konsekvenser for arbeid. I likhet med Beck er Sennett er også opptatt av risiko og dedikerer et helt kapittel i «Det fleksible mennesket» til temaet. Spørsmålet mitt blir da hva slags innvirkning risiko ifølge Beck og Sennett har på arbeid. For å svare på dette skal jeg se litt nærmere på bruken av begrepet risiko. Sennett påpeker at risikotaking i den nye kapitalismen har blitt en daglig nødvendighet på arbeidsmarkedet (Sennett, 2008, s.173). Når Sennett snakker om risiko i forhold til arbeidslivet, snakker han om at organisasjoner tvinger arbeidstakerne til stadig å omplante seg i et samfunn som mangler stabilitet. Denne omplantningen utsetter arbeideren for risiko på arbeidsmarkeder, i en kamp mot fiasko. Den første likheten som kommer til syne mellom Sennets og Becks bruk av risiko er at det baserer seg på menneskeskapte farer. Det er stor enighet om at det er mindre fokus på naturskapte farer og mer fokus på menneskeskapte farer og risikoer. At Beck hevder at rikdom går «hånd i hånd» med risiko (Sennett, 2008, s 98) støtter Sennetts påstand om konsekvensene ved å arbeide i den nye kapitalismen. Sennett skriver at risiko knyttet til arbeid, nå til dags, handler om å flytte seg fra forskjellige posisjoner i løse nettverksstrukturer (Sennett, 2008, s 93-96). På denne måten er Sennetts og Becks risikobegrep svært like og dermed forsterker de også hverandre. Selv om Sennett konkretiserer arbeid i større grad enn hva Beck gjør, argumenterer

begge for at risiko utvikler seg til å bli en stadig større nødvendighet. Dette oppfatter jeg som at vi er så ivrige etter å ha makt, prestisje og materialistiske goder at vi daglig utsetter oss for risiko. Karakteren som daglig streber etter suksess i den grad at han utsetter seg for risiko, virker i mine øyne som en målrettet karakter. En kan dermed undre seg over om dette preger våre drømmer og forventninger til livet.

Det neste jeg vil se på i en sammenligning og drøfting av Beck og Sennett er hva individualiseringen har å si for arbeid. I likhet med Beck bruker også Sennett flittig begrepet individualisering. Sennett hevder, i likhet med Beck, at arbeidsprosesser liberaliseres som resultat av en individualisering, og at det aktuelle produksjonsmidlet er kunnskap. Sennett har fokus på at denne individualismen vil forvitte kollektive referanser, noe som fører til at fellesskapet står på spill. Beck legger vekt på at individualiseringen er en prosess som gir vinnere og tapere, fordi arbeid er vår viktigste målestokk. Ergo, individualiseringen fører til større forskjeller. Beck og Sennett gir uttrykk for at vår samtid og individualiseringen gir vinnere og tapere i et «vinneren-tar-alt-marked» - (Sennett siterer Frank, R. & Cook, P). Ulikheten oppstår hovedsakelig i hvor mye vi måler oss etter arbeid i et «vinneren-tar-alt-marked».

Individualiseringen kommer ifølge Beck til syne gjennom sosial mobilitet, utdanningsekspansjon og nye samlivsformer. Alle disse momentene har åpenbart store konsekvenser for arbeid. Jeg vil nå prøve å tyde Becks bruk av individualiseringen i forhold til «Det fleksible mennesket». At individualiseringen gjør at vi er mer mobile går i takt med at vi har mer fleksible arbeidsnettverk. Utdanningsekspansjonen utsetter oss blant annet for hardere konkurranse på arbeidsmarkedet, noe som igjen siler ut vinnere og tapere, ifølge Beck. Sennett snakker om en risikokamp hvor man har en drift for å mestre fiasko. Når det kommer til ulike samlivsformer, trekker Aakvaag frem Becks bruk av individualisering om hvordan kjernefamilien har gjennomgått endringer. Dette får konsekvenser for arbeid, blant annet ved at flere kvinner er i faste stillinger. Sennett er også opptatt av konflikten mellom arbeid og familierelasjoner, hvor Sennett er redd for konsekvensene av den kortsiktige adferden (Sennett, 2008, s. 33). Det at individet søker å fremme sin individualitet, er en tendens Sennett og Beck enige om. Men jeg lurer på hvor mange individualister vi har i vår samtid, hvis alle er ute etter å fremme sin individualitet? På den ene siden fungerer kanskje individualiseringen som et mønster som gjør oss likere også når det kommer til arbeid. På den andre siden fører kanskje «vinneren-tar-alt-markeder» til større forskjeller med vinnere og tapere.

Arbeid i lys av Baumans samtidsdiagnose

Før jeg setter i gang med å drøfte arbeid i lys av Bauman, vil jeg gjenta de viktigste elementene i hans samtidsdiagnose. Det Bauman er opptatt av er at vi har reelle behov for avbrytelser, og at vi ikke lenger tåler noe som varer. Dette behovet for avbrytelser og bevegeligheter er tendenser Bauman bruker som grunnlaget for sin teori om at vi lever i en flytende modernitet. I den flytende moderniteten har vi forpliktet oss til å være uforpliktet. Bauman beskriver samfunnsutviklingen som foregår som et ambivalent ordensprosjekt, hvor vi søker etter å kvitte oss med skitten, for å fremme renheten. Vi søker etter å rydde, skape orden, å forbedre samfunnet rundt oss. Dette viser hvordan Bauman hevder at vi er fremtidsrettet, og ser på livet som en oppgave. Dette er en oppgave som må løses med arbeid som redskap, slik at vi kan identifisere oss gjennom konsum.

Hva slags konsekvenser har den flytende moderniteten for arbeid? I boken «Flytende modernitet» beskriver Bauman på en metaforisk måte, hvordan flytende tendenser gjør arbeidet til et redskap og mennesket blir fremtidsrettet (Bauman, 2001, s.151-153). Noen av de momentene som blir mere flytende og fragmenterte er omgivelser, nettverk og relasjoner. Jeg skal se på likhetstrekk ved Baumans flytende modernitet og Sennetts beskrivelse av den nye kapitalismen. Sammenligningen min ligger i likhetstrekkene mellom det flytende og det fleksible. Slik jeg oppfatter «Det fleksible mennesket» og «Flytende modernitet» analyserer Sennett og Bauman begge noe bøyelig, noe bevegelig ved samfunnet. Sennetts beskrivelse av fleksibilitet dreier seg om en evne til å bøye seg etter og å kunne hente seg inn, uten å knekke (Sennett, 2008, s.56). Altså for å oppnå suksess i den nye kapitalismen, må man være bevegelig, kunne gi etter og hente seg inn. Bauman beskriver den fremvoksende moderniteten som bevegelig og flytende. Den er i ferd med å løsne, bryte ned og omforme omgivelsene sine. I tillegg til likheter mellom begrepene fleksibilitet og fluiditet, ser både Sennett og Bauman negative sider ved disse egenskapene. Sennetts frykt ligger i det fleksible regimet og hvordan dette regimet kan føre til en konflikt med personlig etikk (Sennett, 2008, s.144). I likhet med dette ligger Baumans frykt i den flytende modernitetens destruktive forhold. Å være fremtidsrettet er et eksempel Bauman bruker som kan føre til en kulturell undergang. Løsningen for å unngå en kulturell undergang, vil ifølge Bauman være å ta et moralsk standpunkt (Nilsen, 2005, s.161-169). Beskrivelsene av den flytende moderniteten og den nye kapitalismen legger altså stor vekt på skyggesidene ved vår samtid. Hos Sennett beskrives en forvitring av personlig karakter gjennom et «vinneren-tar-alt-marked» (Sennett, 2008, 146 &

Frank, R. & Cook, P) og hos Bauman har arbeid utviklet seg til å være et redskap, fordi man er fremtidsrettet. Dermed kan man se på arbeid i lys av en flytende modernitet som et redskap for å nå målet. Jeg oppfatter pessimismen som ligger til grunn for «Det fleksible mennesket» og «Flytende modernitet» som normativ i den forstand at man bør ta et standpunkt. Man bør ta et standpunkt slik at ikke personlig etikk og moral forvitres i streben etter suksess.

I forbindelse med Baumans syn på hvordan arbeid har blitt et redskap, vil jeg se nærmere på identitetskapning. Jeg skrev innledningsvis at Sennett får frem hvordan samfunnsstrukturer har konsekvenser for arbeid, og hvor viktig arbeid er for identitet. Sennetts bekymring ligger i at fleksibilitet svekker arbeidsidentitet. Jeg vil også trekke frem Becks syn på identitet, dette gjør jeg for å samle tre perspektiver på identitet tematikken og ikke minst trekke frem Becks interessante vinkling. Beck hevder at arbeid er vår fremste målestokk og at vi identifiserer oss deretter. Dette er ifølge Beck fordi vi er utsatt for en individualisering, hvor vi vil fremme vår livsfortelling. Dette viser hvordan Beck understreker føringene arbeid har på identitet. Sennett analyserer også tendenser av individualisering, men er redd for at arbeidsidentitet er svekket. Her er ulikheten i at Beck argumenterer de negative sidene for at arbeidsidentiteten er sterk og Sennett argumenterer for at det negative ved at den er svak. Baumans hevder at å forme identiteten rundt yrke og ytelse, var typisk i industrisamfunnet. Baumans beskrivelser av identitet tar en annen vending enn Sennett og Beck. Han hevder at våre verdier har flyttet seg i retning av nytelse og konsum. Bauman hevder at vi former vår identitet rundt konsum, og at arbeid kun er et redskap, et redskap for å oppnå en fullkommen tilstand hvor man kan konsumere slik man ønsker. Det er allikevel likheter mellom Baumans og Sennetts beskrivelser av identitet. Sennett snakker om en slags modernisert form for fremmedgjøring. Det jeg mener med dette, er at Sennett hevder at konsekvensene av å arbeide under det fleksible regime vil svekke arbeidsidentiteten, som et resultat av økonomisk rasjonalitet. Bauman snakker ikke om en fremmedgjøring, men begge perspektivene bygger på at vi er mer pengeorienterte og mindre fokuserte på å skape en identitet rundt arbeid og ytelse. Noe alle de tre perspektivene viser, er at vi er fremtidsrettet, enten om det er gjennom å arbeide for å fremme sin individualitet, for å vinne i et vinneren-tar alt-marked, eller å arbeide for fremtiden gjennom konsum.

Et bilde av arbeid i lys av vår samtid

Hvordan forstå arbeid i lys av vår samtid, er hva jeg ønsket å reflektere over i denne oppgaven. Jeg har prøvd å forholde meg til Sennets essay «Det fleksible mennesket» som en rød tråd. «Det fleksible mennesket» har sider som kan oppfattes som provoserende, pessimistiske og overdrevne. Sennet fremstiller arbeid som identitetens kjerne, samtidig som arbeidsidentiteten i den nye kapitalismen svekkes. Flexibiliteten, som ifølge Sennett er en av de mest sentrale tendenser i den nye kapitalismen, vil skape krise for personlig identitet, og denne krisen kan føre til at personlig karakter forvitres. Tap av langsiktighet vil ifølge Sennett føre til en forvitring av etikk og moral.

«Det fleksible mennesket» tar opp tendenser som engasjerer både Giddens, Beck og Bauman. Slik jeg har presentert Giddens, Beck og Bauman, skiller Sennett seg ut fordi han understreker utfordringene for arbeid i større grad. Bauman er også mer kritisk enn Beck og Giddens. Sennetts essay kritiserer det utålmodige samfunnet han kaller den nye kapitalismen. Ved å se på hvordan Sennett problematiserer arbeid i lys av Giddens og Becks argumentasjoner, kan det se ut for at Sennett overser hva potensiell individualisering og refleksivitet kan medbringe. Felles for disse teoriene er at arbeid i vår samtid må sees i lys av refleksivitet, løsrivning av kontekster, individualisering, globalisering, og liberalisering. Selv om det er ulike perspektiver på disse tendensene, bygger alle opp mot en fleksibilitet som preger vår samtid og derfor også preger arbeidslivet.

Uansett hvilke konsekvensene individualisering, fleksibilitet, refleksivitet, globalisering og fluiditet gir, belyser Sennetts sosiologi arbeidets betydning. «Det fleksible mennesket» peker på en endring bort fra det tradisjonelle samfunn, og mot klasserelasjoner som i større grad er blitt et resultat av et psykologisk skille. I tillegg til materielle klasserelasjoner som preget tradisjonelle samfunn, dannes klasserelasjoner nå i større grad også av psykologiske skiller. Den psykologiske siden beskriver hvorfor arbeid ifølge Sennett kan få så store konsekvenser for personlig karakter. Sennetts analyse av arbeid får meg til å snu på spørsmålet; Arbeid endrer seg på grunn at verden endrer seg - til at kanskje: Verden endrer seg fordi arbeid endrer seg. Både samfunnet og arbeidslivet har gjennomgått dramatiske endringer i moderne tid. Det er naturlig at det er en gjensidig dynamikk.

Innledningsvis stilte jeg spørsmål til hva som ligger til grunn for våre holdninger til arbeid, hvilken pris vi er villige til å betale og hva slags følger eller konsekvenser arbeid har for individer. Dette er spørsmål uten klare svar, men det er klart at dagens arbeidsliv krever høy grad av fleksibilitet og tilpasningsdyktighet. Farene som Sennet viser til i form av en krise for personlig identitet er lett å få øye på. Men Sennet peker også i retning av at arbeid kan være en kilde til personlig tilfredsstillelse gjennom mening, nytte, lønn, sosiale relasjoner og leggeføringer for levekår og livskvalitet. Jeg vil konkludere med at vår samtid er preget av en dynamikk. Det dreier seg om en kontinuerlig aktivitet som igjen fører til endring. Hvilke forventninger vi har til arbeidslivet avhenger av tiden vi lever i og samfunnets kultur. Dynamikken skapes gjennom fleksibilitet, adskillelse av tid og rom, utleiring av sosiale relasjoner, refleksivitet, løsrivning av kontekster, individualisering, globalisering, og liberalisering.

Pensumlitteratur

Aakvaag, G, C (2010). *Moderne sosiologisk teori*. Oslo: Abstrakt forlag.

Birkeland, Å (2006). *Karl Marx: Arbeid – Kapital – Fremmedgjøring*. Oslo: Falken forlag.

Halvorsen, Knut (2006). *Sosiale Problemer*. Oslo: Fagbokforlaget.

Moe, S (2009). *Sosiologi i hundre år*. Oslo: Universitetsforlaget.

Marx, K. & Engels, F. (2008). *Det kommunistiske manifest*. Larvik: Tidsskriftet Rødt!

Sennett, R (2008). *Det fleksible mennesket*. Bergen: Fagbokforlaget.

Weber, M (1995). *Den protestantiske etikk og kapitalismens ånd*. Drammen: Pax Forlag.

Willy, M (2008). *Samfunnsliv. Innføring i sosiologiske tenkemåter*. Oslo: Universitetsforlaget.

Østerberg, D (1990). *Handling og samfunn – Sosiologisk teori i utvalg*. Oslo: Pax Forlag.

Selvvalgt pensumlitteratur

Bauman, Z (2001). *Flytende modernitet*. Oslo: Vidarforlaget. - (262 Sider).

Giddens, A (1994). *Modernitetens konsekvenser*. København: Hans Reitzels forlag. – (161 sider).

Kaspersen, B.L. (1995). *Anthony Giddens – introduksjon til en samfunnsteoretiker*. København: Hans Reitzels forlag. (318 sider/ Ca. 100 Sider tatt i bruk, Kapittel 1 & 5).

Nielsen, T. H. (2004A) *Globalisering og individualisering*. Bind 1 – Modernisering og individualisering. - (225 Sider).

Nielsen, T. H. (2004B). *Globalisering og individualisering*. Bind 2 – Arbeid og frihet. Oslo: Abstrakt forlag. – (190 Sider).

Nilsen, Ø (2005). *Moralsosiologi – En introduksjon til Zygmunt Bauman*. Oslo: Abstrakt forlag. - (187 Sider).

Meissner, R. *Risikosamfunnet (1989) – også i Norge? En presentasjon av Ulrich Beck*. Stavanger: Arbeidsnotat. - (25 Sider).

Monsen, N.K. (1998). *Velferd uten ansikt*. Oslo: Universitetsforlaget. (Ca. 20 sider tatt i bruk).

Svendsen. L. FR.H. (2011/2008) *Arbeidets filosofi*. Oslo: universitetsforlaget. (167 Sider).